

# UTICAJ KRIZE BANKARSTVA U EVROPSKOJ UNIJI NA BANKARSKE SISTEME EVROPSKIH ZEMALJA U RAZVOJU

*Originalni naučni rad*

Boško ŽIVKOVIĆ,  
Ekonomski fakultet  
Univerzitet u Beogradu  
Dražan CVIJANOVIĆ,  
Nova banka AD Banja Luka  
boskoz@ekof.bg.ac.rs  
d.cvijanovic@teol.net

---

*Bankarski sistemi evropskih zemalja u razvoju su snažno integrisani u panevropske finansijske mreže i visoko su zavisni od bankarskih sistema država-članica Evropske unije (EU). Čvorišta ovih finansijskih mreža su bankarski sistemi zemalja tzv. regionalnih poverilaca. Svaki finansijski poremećaj u čvorištima, vrlo brzo se raširi na bankarske sisteme evropskih zemalja u razvoju, što se pokazalo i na primeru poslednje bankarske krize u EU. Osnovni rizik za zemlje Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope (CIJIE) predstavlja smanjenje leveridža bankarskih sistema država-članica EU. Predstojeća implementacija Bazel III standarda predstavlja faktor koji će u narednom periodu uticati na smanjenje leveridža. Sa druge strane, prisutna je visoka koncentracija kreditnih aktivnosti banaka iz zemalja regionalnih poverilaca na region CIJIE. To znači da evropske zemlje regionalni poverioci nemaju mnogo alternativa za smanjenje leveridža, tj. smanjenje aktivnosti u evropskim zemljama u razvoju je jedina alternativa. Ocena je da bi smanjenje aktive banaka moglo imati značajne negativne makroekonomske posledice po region CIJIE.*

---

*Ključne reči:* finansijska zaraza, finansijske mreže, smanjenje leveridža

*Uvod: evolucija bankarske krize u EU i definisanje osnovnog problema*

NEKOLIKO FAKTORA JE PRESUDNO UTICALO na evoluciju banakrske krize u EU. Prvi je kriza hipotekarnog tržišta u Sjedinjenim američkim državama (SAD), koja se brzo prelila u Evropu, čije su banke pretrpele

teške gubitke na ulaganjima u instrumente hipotekarnog tržišta.<sup>1</sup> Ovi gubici su smanjili njihov kapital i ugrozili sigurnost sistema. Države-članice EU su na taj problem reagovala snažnim intervencijama i dokapitalizacijom ugroženih banaka. Osnovni način finansiranja dokapitalizacije je bilo ubrzano uvećavanje javnog duga. Prekomerni rast javnog duga je izazvao rast rizika njegove otplate. Tako je rešenje postalo problem za sebe: kriza javnog duga u EU se 2010. godine vrlo brzo vratila u bankarski sektor. Evropske banke su, u drugoj fazi procesa, pretrpele gubitke zbog smanjivanja cena obveznica koje su emitovale periferne zemlje EU (Grčka, Portugalija, Španija, Irska itd.). Države centralnih zemalja EU su bile prinuđene da ponovo intervišu ulaganjem dodatnog kapitala u banke i da formulišu izlazne strategije. Ove strategije sadrže dve nove i vrlo važne ideje.

Prva ideja je uvođenje novih standarda ponašanja banaka. Ovi standardi, poznati kao Bazel III standardi treba da se primene postupno do 2019. godine. Osnovni cilj je povećanje nivoa i kvaliteta kapitala, formiranje antistresnih i anticikličkih kapitalnih rezervi i rezervi likvidnosti. Nove tzv. makropudencione norme (kojim se štiti sigurnost i stabilnost finansijskog sistema) će povećati solventnost banaka i smanjiti sistemski rizik na dugi rok. Iako još nisu u punoj primeni, novi standardi i dodatna pravila EU usporavaju kreditnu aktivnost, smanjuju ponudu novca i povećavaju cenu kapitala.

Druga fundamentalno nova ideja jeste formiranje banakrske unije unutar EU. Umesto skupa nacionalnih banakrskih sistema koji često ugrožavaju jedan drugog koncept banakrske unije ima za cilj formiranje integrisanog banakrskog sistema unutar EU sa jedinstvenim tržištem kredita i depozita, standardima, nadzorom i regulatornim telima. Ova ideja još nije konačno formalizovana ali se sa protokom vremena uvećava i verovatnoća njene primene.

Prenošenje finansijske zaraze (eng. *finacial contagion*) iz jednog u drugi banakrski sistem je primarno uslovljeno nivoom njihove međuzavisnosti. Izloženost bankarskih sistema evropskih privreda u razvoju uticaju događaja i procesa u bankarskim sistemima EU je, dakle, primarno uzrokovana njihovom visokom zavisnošću od štednje (alt. dotoka kapitala) koja dolazi iz jezgra sistema. Prema podacima BIS-a (Bank for International Settlements) ukupna konsolidovana inostrana potraživanja (eng. *foreign claims*)<sup>2</sup> banaka iz razvijenih evropskih zemalja na kraju trećeg kvartala 2012. godine čine 87,53% konsolidovanih stranih potraživanja svih

1 U navedene instrumente ubrajaju se hipotekarne založnice, hipotekarne obveznice i drugi vidovi sekjuritizacije potraživanja.

2 Plasmani subsidijara u inostranstvu i direktni prekogranični plasmani matičnih banaka umanjeni za plasmane sopstvenim subsidijarima.

BIS izveštajnih zemalja<sup>3</sup> u evropskim privredama u razvoju. U periodu od kraja 2007. godine do trećeg kvartala 2010. godine ovaj pokazatelj je dostigao vrenost od preko 90%. Do 2008. godine su konsolidovana strana potraživanja banaka iz razvijenih evropskih zemalja u zemljama CIJIE<sup>4</sup> beležila visoke stope rasta. Glavni uzročnik masivnih kapitalnih transfera je bio visoki kamatni diferencijal između ovih grupa zemalja i EU. Banke iz centra su, u tim uslovima, ostvarivale visoke kamatne marže. Sa nastankom prvih finansijskih poremećaja kreditne linije iz EU su zaustavljene i čak je zabeležen neto odliv sredstava iz evropskih privreda u razvoju. Ovim procesom su posebno pogođene zemlje Jugoistočne Evrope.<sup>5</sup>

Drugi važan faktor koji utiče na intenzitet i brzinu prenošenja poremećaja jeste tzv. faktor mreže. Poremećaji se prenose kroz finansijske mreže vrlo brzo. Ovaj fenomen je posebno vidljiv tokom poslednje krize. Bankarski sistemi evropskih zemalja u razvoju su snažno integrisani u panevropske finansijske mreže. Gustina i lokacija čvorišta tih mreža jesu poseban problem stabilnosti ovih sistema. Registruje se pojačana zavisnost pojedinačnih banakrskih sistema od nekoliko globalnih i regionalnih poverilaca (eng. Common Lenders). Od globalnih poverilaca najzastupljenije su banke sa sedištem u Nemačkoj, Francuskoj i Švajcarskoj. Od regionalnih poverilaca najzastupljenije su banke sa sedištem u Austriji i Italiji koje su regionalni poverioci u skoro svim evropskim privredama u razvoju, s tim da je njihova izloženost prema baltičkim zemljama nešto manja. Slede banke sa sedištem u Grčkoj, koje su orijentisane na Jugoistočnu Evropu, banke sa sedištem u Španiji koje su regionalni poverioci u Poljskoj i Turskoj, banke sa sedištem u Švedskoj koje su regionalni poverioci u baltičkim zemljama i nešto manje u Istočnoj Evropi i banke sa sedištem u Belgiji koje su regionalni poverioci u Češkoj i Mađarskoj. Poremećaji u čvorištima mreža (globalni i regionalni poverioci) se prenose na banakrske sisteme ovih zemalja sa snažnim efektom pojačanja udara. Obrnuti tok prenošenja poremećaja – iz zemalja u razvoju u zemlje-članice EU je takođe registrovan i verovatno će se pojačavati u budućnosti.

Zajednički imenitelj svih antikriznih mera EU jeste smanjivanje tzv. leveridža<sup>6</sup> (eng. leverage) u banakrskom sistemu. U redovima koji slede biće analiziran uticaj upravo procesa smanjivanja leveridža evropskog bankarstva na bankarske sisteme zemalja CIJIE.

3 Izveštajne zemlje se mogu videti u dokumentu Bank for International Settlements, „Guidelines to the international consolidated banking statistics“, Monetary and Economic Department, Update June 2012., str. 5, dostupno na [www.bis.org/statistics/bankstatsguide.htm](http://www.bis.org/statistics/bankstatsguide.htm)

4 Albanija, Belorusija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Češka, Mađarska, Letonija, Litvanija, Makedonija, Moldavija, Crna Gora, Poljska, Rumunija, Rusija, Srbija, Turska i Ukrajina.

5 Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Makedonija, Albanija, Rumunija i Bugarska.

6 Pojednostavljeno definisan kao odnos kapitala i duga, leveridž u bankarstvu jeste ključni indikator stabilnosti i solventnosti.

Tehnički se proces smanjivanja leveridža može ostvariti na dva osnovna načina: povećanjem kapitala ili smanjivanjem aktive banaka. Prva strategija je skupa i manje realistična na kratak rok jer su cene akcija banaka relativno niske. Glavno ograničenje jeste nedostatak kapitala. Državna ulaganja u kapital banaka su udarila u gornju granicu – visok javni dug. Privatni kapital reaguje na visok rizik ulaganja u bankarstvo i nove emisije akcija ne mogu trenutno rešiti problem. Dosadašnje iskustvo pokazuje da, iako, su preduzete različite mere koje su imale za cilj povećanje kapitala, osnovno rešenje je ostalo - redukcija aktive. Za evropske zemlje u razvoju ovo je visokorizična pojava jer visoka zavisnost njihovih bankarskih sistema od prekograničnih aktivnosti velikih banaka jeste ozbiljna pretnja da će se finansijska zaraza raširiti na njihovu teritoriju. Evidencija događaja od 2008. godine do danas govori da se događaji odvijaju upravo u tom smeru jer se proces redukcije rizikom ponderisane aktive velikih evropskih banaka odvijao značajnim delom i kroz smanjenje njihovih kreditnih aktivnosti u zemljama CIJIE.

### *Evolucija prekogranične aktivnosti evropskog bankarstva i rast sistemskih rizika*

Do drugog kvartala 2008. godine u svetu je prisutan trend rasta inostranih plasmana banaka. Najintenzivniji rast, ali i pad, registrovan je u Evropi.

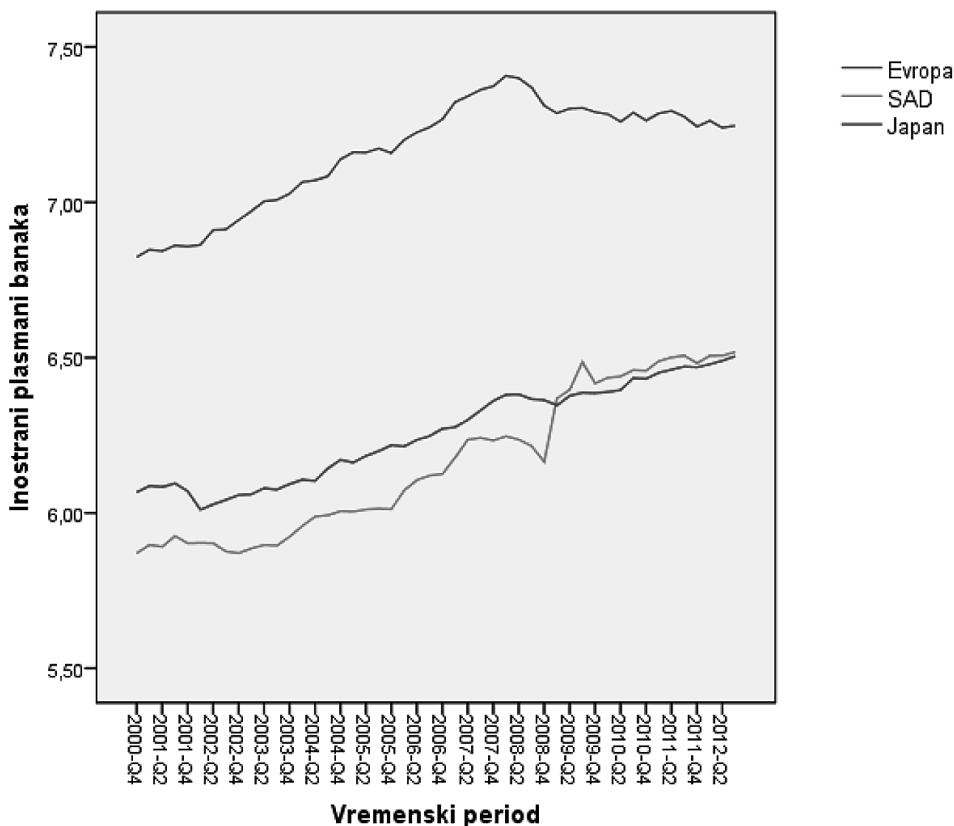
Na Grafikonu 1. su predstavljene vremenske serije inostranih plasmana banaka u Evropi, SAD i Japanu u periodu od kraja 2000. godine do sredine 2012. godine. Vrednosti na ordinati predstavljaju logaritme<sup>7</sup> inostranih plasmana banaka u navedenom vremenskom periodu. Navedene vremenske serije inostranih plasmana banaka<sup>8</sup> pokazuju da je početak finansijske krize izazvao nagli prekid rasta prekogranične kreditne ekspanzije. Ovaj prekid se prvo dogodio u SAD, krajem 2007. godine, dok se u Evropi i Japanu registruje u prvoj polovini 2008. godine. Nakon toga, prekogranične aktivnosti banaka iz SAD i Japana se oporavljaju i ponovo beleže rast, što nije slučaj sa Evropom. U Evropi se bankarska kriza kombinovala i pojačala krizom javnog duga, što je dovelo do rasta rizika i prinosa na obveznice koje su emitovale rubne zemlje evrozone. Mnoge evropske banke su pretrpele gubitke zbog pada cena obveznica ovih država. Ovo je dalje vodilo do smanjenja nivoa adekvatnosti kapitala<sup>9</sup> što je uslovalo smanjenje kreditnih aktivnosti evrop-

7 U ovom slučaju radi se o logaritmu sa bazom 10. U matematici logaritam predstavlja stepen na koji treba podići bazu da bi se dobio dati broj (u konkretnom slučaju iznos inostranih plasmana banaka iz posmatranih zemalja).

8 Consolidated banking statistics, 9B Foreign claims by nationality of reporting banks, immediate borrower basis, dostupno na <http://www.bis.org/statistics/consstats.htm>

9 Adekvatnost kapitala predstavlja odnos kapitala banke i rizikom ponderisane aktive. Veći pokazatelj adekvatnosti kapitala označava veću sposobnost banke da apsorbuje potencijalne gubitke, odnosno bolju solventnost banaka i obrnuto.

Grafikon 1. Konsolidovani inostrani plasmani banaka SAD, Japana i EU u periodu 2000-Q4:2012-Q3, logaritam



Izvor: BIS i kalkulacija autora

skih banaka. Sa druge strane, američke i japanske banke su u manjoj meri ulagale u obveznice rubnih zemalja evrozone.

Regulatorna tela EU su implicitno favorizovala povećanje kapitala kao baznu strategiju prilagođavanja. Tako je Evropski odbor za sistemski rizik (European Systemic Risk Board) izdao Preporuke EBA<sup>10</sup>, čiji je cilj bio da se poboljša kvaliteta i nivo adekvatnosti kapitala evropskih banaka koje su identifikovane kao sistemski važne. Naime, ukupni iznos nedostajućeg kapitala u 2011. godini za 71 banku je procenjen na 114,7 milijardi evra, odnosno 84,7 milijardi bez 6 grčkih banaka kojima nedostaje oko 30 milijardi evra, a koje su već bile obuhvaćene programom

10 European Banking Authority, "EBA Recommendation on the creation and supervisory oversight of temporary capital buffers to restore market confidence", dostupno na <http://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/eu-capital-exercise/2011>

pomoći EU i Međunarodnog monetarnog fonda (MMF). Konačni izveštaj o rekapitalizaciji evropskih banaka je pokazao da je većina banaka uspela da uveća adekvatnost kapitala i da su mere, kao npr., zadržavanje dobiti, nove emisije akcija itd. dale određene rezultate.<sup>11</sup> Ipak, izgleda da je ovim iscrpljen potencijal prvog načina smanjivanja leveridža. Značajnije intervencije države u smislu dokapitalizacije banaka mogu se očekivati samo u slučaju otvorene bankarske krize praćene masivnom panikom. Dokapitalizacija banaka na otvorenom tržištu je malo verovatna jer ima za posledicu bitnu promenu vlasničke strukture u bankama.

Nasuprot tome verovatnoća alternativnog rešenja – smanjivanja leveridža smanjivanjem aktive se uvećava. Osnovni argument u korist ove pretpostavke jeste implementacija Bazel III standarda. Iako EU još nije počela da ih primenjuje, pritisak na smanjenje leveridža zbog očekivane implementacije Bazel III regulatornog okvira postoji i sada, i to iz dva razloga. Prvo, banke očekuju skoriju primenu novog regulatornog okvira i vrše određena prilagođavanja u tom smeru. Drugo, nacionalni regulatori, iako još ne primenjuju Bazel III, kod međunarodno aktivnih banaka čine napore u smeru jačanja njihove kapitalne baze i dostizanja Bazel III standarda. Da banke vrše određena prilagođavanja u svojim bilansima potvrđuju podaci Bazelskog komiteta za superviziju banaka (Basel Committee on Banking Supervision), prema kojima je prvi nivo količnika adekvatnosti akcionarskog kapitala<sup>12</sup> najvećih međunarodno aktivnih banaka porastao za 12 meseci (zaključno sa junom 2012. godine) sa 7,1% na 8,50% rizikom ponderisane aktive.<sup>13</sup>

### *Visoka izloženost banaka CIJIE posledicama smanjivanja leveridža*

Visoka izloženost riziku poremećaja bankarskih sistema ovih zemalja jeste posledica izuzetno visoke koncentracije na strani izvora sredstava za finansiranje kreditnog rasta u deceniji pre krize. Tabela 1. sadrži vrednosti tri osnovna pokazatelja zavisnosti (koncentracije izvora sredstava) bankarskih sistema ovih zemalja u odnosu na bankarske sisteme razvijenih evropskih zemalja: plasmani evropskih banaka u navedenim zemljama u odnosu na plasmane svih stranih banaka u navedenim zemljama, plasmani evropskih banaka u navedenim zemljama

11 Videti npr. <http://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/eu-capital-exercise/2011>

12 Prvi nivo količnika adekvatnosti akcionarskog kapitala predstavlja odnos prvog nivoa akcionarskog kapitala (eng. Common Equity Tier 1) i rizikom ponderisane aktive. Prema Bazel III regulativi banke moraju da održavaju ovaj pokazatelj minimalno na nivou od 4,5%. Više informacija o Bazel III standardima se može naći u dokumentu: Basel Committee on Banking Supervision, „Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems“, rev. June 2011, Bank for International Settlements, dostupno na <http://www.bis.org/publ/bcbs189.htm>

13 Basel Committee on Banking Supervision, (2013), „Results of the Basel III monitoring exercise as of 30 June 2012“, March 2013, Bank for International Settlements, dostupno na <http://www.bis.org/publ/bcbs243.htm>

u odnosu na ukupnu aktivnu bankarskog sektora zemlje i plasmani evropskih banaka u navedenim zemljama u odnosu na bruto domaći proizvod (BDP) zemlje primaoca.

*Tabela 1. Pokazatelji zavisnosti bankarskih sistema zemalja CIJIE od međunarodno aktivnih evropskih banaka, na dan 31.12.2011. godine*

Zemlja, primalac plasmana	Plasmani banaka iz svih BIS izveštajnih zemalja I u inostranstvu, u milionima američkih dolara	Plasmani banaka iz evropskih BIS izveštajnih zemalja u inostranstvu, u milionima američkih dolara	Plasmani evropskih banaka/ plasmani svih banaka, u procentima	Plasmani evropskih banaka/ ukupna aktiva bankarskog sektora, u procentima	Plasmani evropskih banaka/ BDP, u procentima
Albanija	6.992,00	6.825,00	97,61	65,42	52,63
Belorusija	4.679,00	4.248,00	90,79	13,78	7,11
BiH	10.259,00	10.229,00	99,71	73,64	56,07
Bugarska	37.838,00	35.512,00	93,85	69,98	66,28
Hrvatska	75.418,00	73.930,00	98,03	103,63	119,78
Češka	187.225,00	180.259,00	96,28	83,05	83,04
Mađarska	108.915,00	96.950,00	89,01	76,45	69,76
Letonija	21.075,00	20.838,00	98,88	55,17	73,17
Litvanija	26.559,00	25.959,00	97,74	87,74	60,56
Makedonija	3.394,00	3.263,00	96,14	48,49	30,77
Moldavija	903,00	901,00	99,78	22,12	12,84
Crna Gora	1.944,00	1.910,00	98,25	52,53	42,44
Poljska	279.125,00	258.399,00	92,57	68,24	50,27
Rumunija	107.251,00	102.558,00	95,62	82,16	56,16
Rusija	208.042,00	160.525,00	77,16	13,27	8,45
Srbija	27.931,00	27.587,00	98,77	84,19	63,69
Turska	207.627,00	155.618,00	74,95	24,15	20,10
Ukrajina	34.414,00	31.780,00	92,35	24,10	19,45

**Izvor:** BIS Consolidated Banking Statistics - Immediate Borrower Basis, IMF Economic Outlook, IMF FSI, EBF Banking Sector Statistics Database 2011, Centralne banke pojedinačnih zemalja i kalkulacija autora

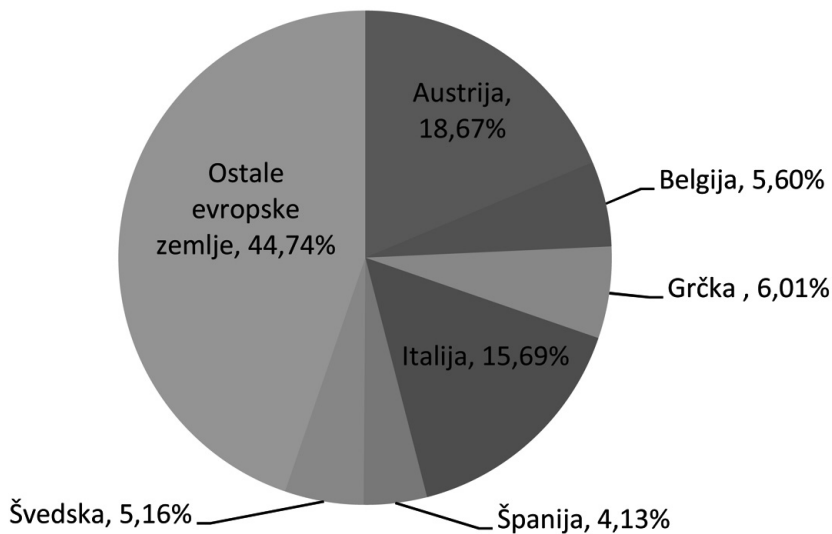
Dakle, skoro svaka zemlja regiona CIJIE je visokozavisna od bankarskih sistema razvijenih evropskih zemalja. Najmanji stepen zavisnosti od izvora finansiranja iz razvijenih evropskih zemalja imaju bankarski sistemi zemalja sa visokim potencijalom rasta kao što su Rusija, Turska i Ukrajina i neke nerazvijene i relativno zatvorene zemlje kao Belorusija i Moldavija. U većini ostalih zemalja, plasmani evropskih banaka čine preko 50% aktive bankarskog sektora, a u slučaju Hrvatske je ovaj udeo čak preko 100%. Odnos plasmana evropskih banaka i BDP-a u navedenim zemljama je, takođe, u većini zemalja preko 50% sa rekordnom Hrvatskom gde je i preko 100%.

Drugi bitan razlog zbog kojeg su ove zemlje naročito izložene riziku povlačenja kapitala usled smanjenja leveridža evropskog bankarstva jeste prisustvo nekoliko značajnih regionalnih poverilaca koji su svoju inostranu ekspanziju skoro isključivo orijentisali na ovaj region. To su Austrija, Italija, Grčka, Španija, Švedska i Belgija. Dakle, pored problema postojanja visokog rizika koncentracije na strani izvora sredstava, za evropske privrede u razvoju problem predstavlja i činjenica da banke iz zemalja regionalnih poverilaca nisu u geografskom smislu dovoljno diversifikovale svoje plasmana (dominantno su okrenute ka regionu CIJIE). Ovaj problem generiše dodatni rizik smanjivanja aktive. Naime, u procesu smanjivanja leveridža banke iz ovih zemalja nemaju mnogo alternativa za smanjenje leveridža u inostranstvu upravo zbog toga što su njihovi plasmani geografski visoko koncentrisani. Tipičan primer je visoka koncentracija plasmana grčkih banaka na Balkanu. Dakle, smanjivanje leveridža u evropskim zemljama u razvoju je jedina alternativa. Zbog toga niska geografska diversifikacija plasmana banaka iz nekih evropskih zemalja regionalnih poverilaca uvećava rizik smanjenja leveridža za zemlje CIJIE. Od ukupnih plasmana evropskih banaka u zemljama CIJIE više od 55% dolazi iz navedenih 6 zemalja. Naročito je značajno prisustvo banaka iz Austrije i Italije, koje zajedno čine skoro 35% plasmana evropskih banaka u evropskim privredama u razvoju (Grafikon 2). Konsekvenca ovog nalaza je sledeća: banakrski sistemi zemalja regionalnih poverilaca su hipertofirani i visokorizični jer su izloženi poremećajima na tržištima evropskih zemalja u razvoju. Njihova dominacija u pojedinačnim nacionalnim bankarskim sistemima nameće pretpostavku uvaćanja verovatnoće širenja zaraze kako iz zemalja CIJIE ka zemljama centra, tako i u obrnutom smeru.

Argument u korist ove pretpostavke jeste struktura plasmana banaka iz posmatranih 6 zemalja regionalnih poverilaca (Grafikon 3). Vidljivo je da je relativno veliki deo plasmana banaka iz navedenih zemalja bio usmeren ka evropskim zemljama u razvoju. Posebno je interesantan primer Austrije čije banke su čak 53,22% svojih inostranih plasmana usmerile u evropske privrede u razvoju. Drugi karakterističan slučaj su grčke a treći španske banke. U sve tri zemlje banke su bile suočene sa velikim gubicima koji su pokriveni masivnim intervencijama države u njihov kapital. Da li se ovaj scenario (da države svojim intervencijama ponovo



*Grafikon 2. Relativno učešće banaka iz 6 zemalja regionalnih poverilaca u ukupnim inostranim plasmanima evropskih banaka u zemljama CIJE, na dan 31.12.2012. godine*

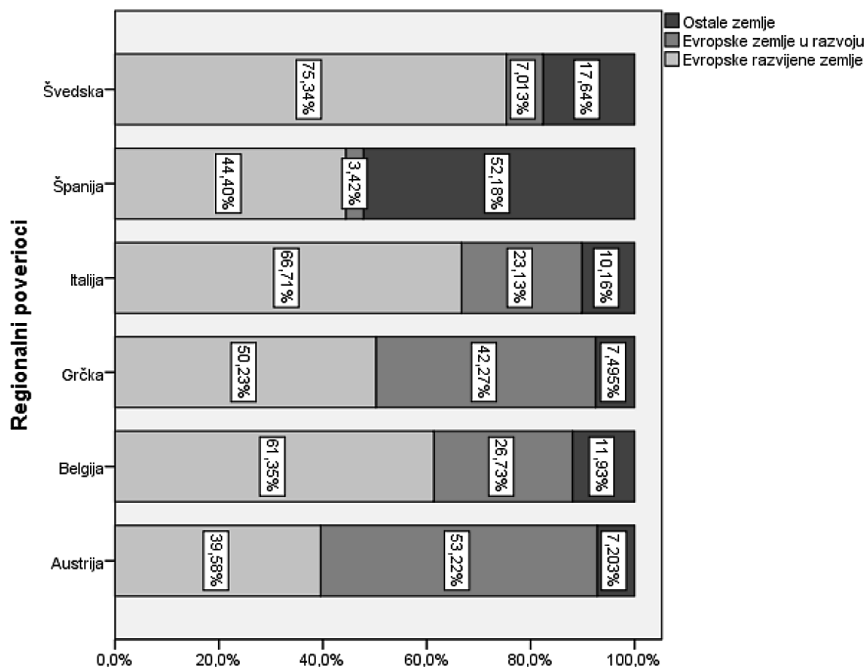


Izvor: BIS Consolidated Banking Statistics - Immediate Borrower Basis i kalkulacija autora

pokriju gubitke banaka) može ponoviti u slučaju novog udara krize, ovog puta u zemljama primaocima kapitala?

Afirmativan odgovor na ovo pitanje nije moguć jer banke iz navedenih 6 zemalja nisu geografski diversifikovale svoje poslovanje kao što je to slučaj sa bankama iz zemalja koje su globalni poverioci. U slučaju dovoljno jakog udara krize u zemljama primaocima kapitala, prvenstveno bi se postavilo pitanje kapaciteta matičnih država da svojim intervencijama u kapital banaka pokriju gubitke bankarskog sektora, posebno u uslovima visokog javnog duga i visoke geografske koncentracije plasmana banaka iz zemalja regionalnih poverilaca na region CIJE. Ovaj nalaz je bitan za procenu verovatnoće generisanja obrnutog smera širenja poremećaja zaraze. Naime, bankarski sistemi zemalja regionalnih poverilaca mogu pretrpeti ozbiljne havarije upravo zbog njihove visoke izloženosti rizicima na tržištima evropskih zemalja u razvoju. Ukoliko kapital matičnih banaka iz ove grupe zemalja ne može da izdrži udar ovakvih poremećaja uvećava se i verovatnoća širenja zaraze na sve zemlje CIJE. Tako ove zemlje bivaju uvučene u mrežu koja sadrži u sebi rizik pojačavanja inicijalnog udara. Za nevolju, tržišta ovih zemalja, posebno Jugoistočne Evrope ni danas kao i u proteklom periodu nisu bila dovoljno interesantna za velike banke iz zemalja globalnih poverilaca. Naročito to važi za banke iz neevropskih zemalja. Zbog toga su bankarski sistemi i privrede evropskih zemalja u razvoju visoko zavisni od priliva sredstava iz bankarskih sistema evropskih zemalja

Grafikon 3. Struktura inostranih plasmana banaka iz 6 zemalja regionalnih poverilaca prema regionu dužnika na dan 31.12.2012. godine



Izvor: BIS Consolidated Banking Statistics - Immediate Borrower Basis i kalkulacija autora

koji su aktivne kao regionalni poverioci. Dodatni argument je i sledeće činjenica: udeo 6 regionalnih poverilaca iz Evrope u ukupnim stranim plasmanima u zemlje CIJIE na kraju 2012. godine je činio čak 55,26% stranih plasmana svih banaka iz Evrope u navedenom regionu, odnosno čak 47,60% stranih plasmana svih banaka iz BIS izveštajnih zemalja.<sup>14</sup>

Čak i ako se ne ostvari pretpostavka o aktiviranju obrnutog smera širenja zaraze (iz zemalja u razvoju prema zemljama centra) realistično je pretpostaviti da je ovaj rizik prepoznat. Dokaz su mere regulatora u pojedinim zemljama usmerene na smanjivanje međunarodne aktivnosti banka u narednom periodu. Ove mere će izvesno uticati na smanjenje njihovih kreditnih aktivnosti u CIJIE. Najaktuelniji je primer Austrije. Regulatori u Austriji su 14. marta 2012. godine izdali Nadzorne smernice o jačanju održivosti poslovnih modela velikih međunarodno aktivnih austrijskih banaka.<sup>15</sup> Ove smernice se trenutno odnose na tri bankarske grupacije iz

14 BIS Consolidated Banking Statistics - Immediate Borrower Basis i kalkulacija autora, dostupno na <http://www.bis.org/statistics/constats.htm>

15 Oesterreichische Finanzmarktaufsicht and Oesterreichische Nationalbank, „Supervisory guidance on the strengthening of the sustainability of the business models of large internationally active Austrian banks“, 14 March 2012, dostupno na <http://www.oenb.at>

Austrije: Erste Group Bank AG, Raiffeisen Zentralbank Oesterreich AG i UniCredit Bank Austria AG. Dve najvažnije mere koje donose navedene regulatorne mere su sledeće:

1. regulatori zahtevaju od bankarskih grupacija punu kvantitativnu i kvalitativnu primenu Bazel III pravila na konsolidovanoj osnovi od 1. januara 2013. godine. Austrijski regulatori će od 1. januara 2016. godine primeniti dodatne kapitalne zahteve za bankarske grupe na konsolidovanoj osnovi do 3 procentna poena u skladu sa novim Pravilima za globalne sistemski važne banke;<sup>16</sup>
2. regulatori zahtevaju jačanje lokalnih izvora finansiranja međunarodno aktivnih austrijskih banaka. Na bazi sprovedene analize, regulatorni zahtev je da količnik kredita u odnosu na stabilne izvore finansiranja na lokalnom tržištu u filijalama ne treba da bude preko 110%.

### 3. *Moguće makroekonomske posledice smanjivanja leveridža*

Ukoliko strategija smanjivanja aktive banaka ostane dominantna na srednji i dugi rok mogu se očekivati teške makroekonomske posledice u zemljama CIJIE. Realni sektor u uslovima oskudne ponude kredita odlaže investicije i smanjuje tekuću aktivnost. Razlog: nemogućnost i/ili visoka cena finansiranja obrtnog kapitala. Posledice će biti smanjivanje BDP-a i stope zaposlenosti. Ove pojave se već registruju u nekim zemljama.

Druga grupa posledica će biti masivna makroekonomska i finansijska destabilizacija u ovim zemljama. Deficit tekućeg računa bilansa plaćanja će se uvećati. Odliv kapitala će povećati pritisak tražnje na nacionalnim deviznim tržištima (pod uslovom da sredstva već nisu u devizama na nostro računima), što može izazvati destabilizaciju kursa nacionalnih valuta, prenošenje ovih efekata na inflaciju i dalje pogoršavanje stanja u bankarskom i realnom sektoru.

U radikalnijoj varijanti, tj. u slučaju kontrakcije bilansne sume u kratkom roku – ova strategija može generisati i snažne makroekonomske šokove.

Intenzitet negativnih uticaja primene ove strategije zavisi od sledećih faktora:

- (a) tipa finansijskog sistema – visoka zavisnost realnog sektora od banaka (bankocentrični sistemi) znači i veću verovatnoću i veći intenzitet uticaja ove strategije na realni sektor. Ukoliko sektor preduzeća nema alternativ-

16 Basel Committee on Banking Supervision, „Global Systemically Important Banks: assessment methodology and the additional loss absorbency requirement, Bank for International Settlements”, November 2011, dostupno na <http://www.bis.org/publ/bcb207.pdf>

- ne izvore finansiranja (finansijska tržišta, institucionalni investitori) smanjivanje nivoa stoka ili dinamika rasta ponude kredita ima jači uticaj;
- (b) dubine finansijskog sistema, merenog odnosom sume plasmana sektoru preduzeća i BDP-a – plitki finansijski sistemi imaju veću osetljivost na promene nivoa i dinamiku prirasta ponude kredita;
- (c) nivoa zavisnosti datog finansijskog sistema od uvoza štednje – sistemi koji imaju visoku vrednost odnosa datih kredita i primljenih depozita imaju veću osetljivost na kontrakcije aktive u velikim multinacionalnim bankarskim mrežama. Ovi sistemi su izloženi i dodatnom riziku prenošenja poremećaja kroz mreže.

Ukoliko strategija redukcije aktive u članicama bankarskih grupa van matičnih zemalja bude dominantni izbor prilagođavanja banaka u EU, ona će imati različite varijante zavisno od osobina matičnih banaka i banaka subsidijara. Realistično je pretpostaviti da bankarski sistemi zemalja regionalnih poverilaca koji imaju velike bilansne sume u odnosu na BDP nemaju drugu mogućnost izbora osim smanjivanja izloženosti u okolnostima kada se kreditni rizici u zemljama u razvoju brzo uvećavaju. Ove banke će težiti što bržem povratku na matična tržišta bilo prodajom udela ili ukupnog kapitala u svojim subsidijarima. Ova opcija se već realizuje i biće realistična na tržištima koja imaju visok potencijal rasta i visoku sadašnju profitabilnost bankarske delatnosti.

### *Zaključak*

U periodu pre finansijske krize, rast aktive banaka u evropskim privredama u razvoju je dominantno finansiran iz inostranih fondova međunarodno aktivnih banaka. U evropskim privredama u razvoju najveće je prisustvo banaka iz razvijenih evropskih zemalja. Od 2007. godine je u evropskom bankarstvu prisutan trend smanjenja leveridža. Ovaj trend je uslovio da se priliv sredstava iz inostranstva ka evropskim privredama u razvoju osetno smanjio, a u pojedinim periodima je čak došlo i do neto odliva sredstava iz evropskih privreda u razvoju. Evropske privrede u razvoju su izuzetno zavisne od bankarskih sistema razvijenih evropskih zemalja. Vanevropske međunarodno aktivne banke u ovom regionu nisu značajnije prisutne, izuzev u Rusiji i Turskoj. Dodatna okolnost koja otežava položaj evropskih privreda u razvoju jeste činjenica da su u ovom regionu uglavnom prisutne banke iz evropskih zemalja tzv. regionalnih poverioca (Austrija, Italija, Grčka, Belgija, Švedska i Španija). U uslovima snažnog regulatornog pritiska da se smanji leveridž, ove banke namaju mnogo alternativa za smanjenje leveridža.

Smanjenje leveridža evropskog bankarstva će se dominantno ostavrivati samnjivanjem aktive banaka. Očekuje se da će ovaj proces imati izuzetno negativne posledice na evropske privrede u razvoju.

Kao osnovni uzročnici negativnog uticaja smanjenja leveridža evropskog bankarstva na bankarske sisteme zemalja CIJIE su identifikovani sledeći faktori: visoka zavisnost bankarskih sistema zemalja CIJIE od priliva fondova iz razvijenih evropskih zemalja, veliki broj regionalnih poverilaca (zemalja-članica EU) koji su isključivo orijentisani na region CIJIE i mere regulatora u pojedinim zemljama.

### *Literatura i izvori*

- Allen F., Gale D., (2000), „*Financial Contagion*“, The Journal of Political Economy, Vol. 108. No. 1, str. 1-33.
- Allen F., Hryckiewicz A., Kowalewski O., Tumer-Alkan G., (2010), „Transmission of Bank Liquidity Shocks in Loan and Deposit Markets: The Role of Interbank Borrowing and Market Monitoring“
- Al-Darwish A., Hafeman M., Impavido G., Kemp M., O'Malley P., (2011), „Possible Unintended Consequences of Basel III and Solvency II“, IMF Working Paper WP/11/187
- Basel Committee on Banking Supervision, „Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems“, Bank for International Settlements, December 2010
- Basel Committee on Banking Supervision, „Global systemically important banks: Assessment methodology and the additional loss absorbency requirement“, Bank for International Settlements, July 2011
- Boorman J., (2009), „The Impact of the Financial Crisis on Emerging Market Economies: The Transmission Mechanism, Policy Response and Lessons“, Global Meeting of the Emerging Markets Forum 2009, Mumbai, India, June 23, 2009
- Brunnermeier M. K., (2009), „Deciphering the Liquidity and Credit Crunch 2007-2008“, Journal of Economic Perspectives, Vol. 23, No. 1, str. 77.-100.
- Cerutti E., Ilyina A., Makarova Y., Schmieder C., „Bankers Without Borders? Implications of Ring-Fencing for European Cross-Border Banks“, IMF Working Paper WP/10/247
- Cetorelli N., Goldberg L., (2010), „Global Banks and International Shock Transmission: Evidence from the Crisis“, IMF Economic Review
- Claessens S., Forbes K., (2004), „International Financial Contagion: The Theory, Evidence and Policy Implications“
- Deutsche Bank Research, (2010), „Monitoring cross-border exposure, A primer on how to exploit the BIS banking statistics“, November 26., 2010
- Dumontaux N., Pop A., (2009), „Contagion Effects in the Aftermath of Lehman's Collapse: Measuring the Collateral Damage“
- Espinosa-Vega M., Sole J., (2010), „Cross-Border Financial Surveillance: A Network Perspective“, IMF Working Paper WP/10/105
- Garratt R., Mahadeva L., Svirydzhenka K., (2011), „Mapping systemic risk in the international banking network“, Bank of England, Working Paper No. 413

- Hopkins E., Linde J., Soderstrom U., (2009), „The transmission mechanism and financial crisis“, *Economic Review* 2/2009
- Hurd T., Gleeson P., (2011), „A framework for analyzing contagion in banking networks“  
International Monetary Fund, (2012), „Global Financial Stability Report, Restoring Confidence and Progressing on Reforms“, IMF, October 2012
- Ionescu G. H., Ungureanu D. M., Vilag R. D., Stoian F. B., (2009), „Financial Contagion and Investors Behavior“, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 11(1), str. 556.-567.
- Laeven L., Valencia F., (2008), „Systemic Banking Crises: A New Database“, IMF Working Paper WP/08/224
- Llaudes R., Salman F., Chivakul M., (2010), „The Impact of the Great Recession on Emerging Markets“, IMF Working Paper WP/10/237
- Minoiu C., Reyes J., (2011), „A network analysis of global banking: 1978 – 2009“, IMF Working Paper WP/11/74
- Moghadam R., Vinals J., (2010), „Understanding Financial Interconnectedness Supplementary Information“, IMF, the Strategy, Policy and Review Department and the Capital Markets Department, in Collaboration with the Statistics Department
- Morgan Stanley Research Europe, (2011), „European Banks, 2012 Outlook – Deleveraging remains the key theme“, Morgan Stanley, December 6, 2011
- Moser T., (2003), „What is International Financial Contagion?“, *International Finance* 6:2, str. 157.-178.
- Popov A., Udell G., (2010), „Cross-Border Banking and the International Transmission of Financial Distress During the Crisis of 2007-2008“, European Central Bank, Working Paper Series No.1203
- Pritsker M., (2000), „The Channels for Financial Contagion“
- Tobias A., Shin H. S., (2008), „Liquidity and financial contagion“, *Banque de France, Financial Stability Review – special issue on liquidity*, No. 11
- Tressel T., (2010), „Financial Contagion through Bank Deleveraging: Stylized Facts and Simulations Applied to the Financial Crisis“, IMF Working Paper WP/10/236
- Van Rijckeghem C., Weder B., (1999), „Financial Contagion: Spillovers Through Banking Centers“, CFS Working Paper No. 1999/17
- Van Rixtel A., Gasperini G., (2013), „Financial crises and bank funding: recent experience in the euro area“, BIS Working Papers No. 406
- Urošević B., Božović M., Živković B., (2011) „Rizik mreže u međunarodnim bankarskim grupacijama“, u Bajec J., Jakšić M. (redaktori) „Nova strategija razvoja privrede Srbije. Izaзовi ekonomske politike u 2011. godini“, Naučno društvo ekonomista Srbije i Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, str 215-236.

\* Pregled BIS izveštajnih zemalja je dostupan na [http://www.bis.org/statistics/rep\\_countries.htm](http://www.bis.org/statistics/rep_countries.htm)

---

**Summary: THE IMPACT OF BANKING CRISIS IN THE EUROPEAN UNION ON THE BANKING SYSTEMS OF THE EUROPEAN DEVELOPING COUNTRIES**

*Banking systems of the European developing countries are strongly integrated into Pan-European financial networks and are highly dependent on the banking systems of the European Union member states. The nodes of the financial networks are banking systems of the countries so-called regional common lenders. Any financial disturbance in the nodes quickly amplifies to the banking systems of the European developing countries, which was evident in the example of the last banking crisis in the EU. The main risk for the Central, Eastern and South-eastern Europe countries represents an asset contraction component of deleveraging in the banking systems of EU member states. Future implementation of Basel III standards represents a factor that will in the following period affect the deleveraging process. On the other hand, there is a high concentration of lending activities of banks from the regional common lenders countries to the region of Central, Eastern and South-eastern Europe. This means that European regional common lenders do not have many alternatives for deleveraging, i.e. decrease in activity in European developing countries is the only alternative. The conclusion is that the reduction of bank assets could have considerable negative macroeconomic consequences for the region of Central, Eastern and South-eastern Europe.*

**Key words:** financial contagion, financial networks, deleveraging

JEL classification: G21, E51

*Rad prijavljen: 2. 8. 2013.*

*Rad recenziran: 19. 8. 2013.*

*Rad prihvaćen: 19. 11. 2013.*